

AZ IRAKBAN ÉLŐ ETNIKAI ÉS VALLÁSI KISEBBSÉGEK HELYZETE AZ ISZLÁM ÁLLAM TERRORSZERVEZET FENNHATÓSÁGA ALATT ÉS KIÜZÉSÉT KÖVETŐEN

SITUATION OF ETHNIC AND RELIGIOUS MINORITIES IN IRAQ UNDER AND AFTER THE ISLAMIC STATE TERRORIST ORGANIZATION

Absztrakt: Jelen tanulmány az Irakban élő etnikai és vallási kisebbségek kulturális-szociális-nyelvi viszonyait, valamint jelenlegi életkörülményeiket és kihívásait hivatott feldolgozni. A kutatásban két időszakot, az Iszlám Államnak nevezett terrorszervezet fennhatósága alatti, majd az azt követő periódust vizsgáljuk meg. Jelenkorunk egyik legnagyobb biztonsági kockázata a terrorszervezetek és szélsőséges csoportok megjelenése, amelyek tevékenysége különösen problematikus az arab országokban élő etnikai és vallási kisebbségekre nézve. Az Iszlám Állam uralma alatt a különböző nem-muszlim csoportokat súlyos atrocitások – gyilkosság, emberrablás, nemi erőszak, rabszolgaság, kényszerházasság és szexuális erőszak – érték. A terrorszervezet vereségét követően a nagyszabású, kisebbségekkel szembeni offenzívák valószínűsége jelentősen redukálódott, azonban az ENSZ Biztonsági Tanácsa a tavalyi év során többször is kiemelte, hogy az Iszlám Állam továbbra is képes elszórta a civilekre és a biztonsági erőkre támadni Moszul, Kírkük, Erbil és Bagdad városokban, valamint vonzáskörzetükben. Az Irakban élő vallási és etnikai kisebbségek ügye rendkívül aktuális napjainkban, ugyanis számottevően érinti közösségeiket az utóbbi évtizedben egyre erőteljesebben kibontakozó agresszió, amely javarészt a különböző terrorszervezetek tevékenységéhez köthető, de nem csak és kizárólag, mivel olykor az iraki központi kormány politikája is hozzájárul helyzetük romlásához.

Kulcsszavak: Irak, Közel-Kelet, Iszlám Állam, kisebbségek, fundamentalizmus, iszlám

Abstract: In this study, the author discusses the cultural-socio-linguistic relations of ethnic and religious minorities living in Iraq, as well as their current situation and challenges. The research examines two periods: under the rule of a terrorist organization called the Islamic State and the following period. One of the biggest security threats of our time is the emergence of terrorist organizations and extremist groups whose activities

1 Tárík Meszár, Mathias Corvinus Collegium PhD Program – Migrációkutató Intézet; Neumann János Egyetem Eurázsia Központ, kutató. Kutatási területe a Közel-Kelet, az arab világ, valamint a kisebbségek helyzete a Közel-Keleten.

ORCID azonosító: <https://orcid.org/0000-0002-1646-9546>

A szerző további szakmai munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/api/author/10075335>

E-mail-cím: arabisztika@gmail.com

are particularly problematic for ethnic and religious minorities in Arab countries. Under Islamic State rule, various non-Muslim groups were subjected to severe atrocities – murder, kidnapping, rape, slavery, forced marriage, and sexual violence. Following the defeat of a terrorist organization, the likelihood of large-scale offenses against minorities has been significantly reduced. However, the UN Security Council has repeatedly emphasized over the past year that the Islamic State remains capable of conducting scattering attacks on civilians and security forces in Mosul, Kirkuk, Erbil, and Baghdad and their neighboring areas. Therefore, the issue of religious and ethnic minorities in Iraq is extremely topical these days. Their communities have been significantly affected by the growing aggression of the last decade, largely due to the activities of various terrorist organizations, but not only and exclusively, as sometimes the politics of the Iraqi central government also contributes to the deterioration of their situation.

Keywords: Iraq, Middle East, Islamic State, minorities, fundamentalism, Islam

BEVEZETÉS

A Közel-Keleten élő vallási és etnikai kisebbségek helyzetével, valamint a muszlim országokban őshonosnak tekinthető, főként kisebbségben élő közösségekkel kapcsolatos kutatások a hazai tudományos életben elenyésző számban vannak jelen. A tanulmányban törekszem az Irakban élő kisebbségi csoportok helyzetének tanulmányozása és a velük kapcsolatos események leírásának feldolgozása során az arabok vagy muszlimok által írt forrásokon kívül az összes érintett csoport egyéni perspektíváját számításba venni, ami által objektívebb képet igyekszem prezentálni helyzetükről az Iszlám Állam (*Islamic State*, a továbbiakban magyar rövidítéssel: IÁ) terrorszervezet fennhatósága alatti, majd az azt követő időszakban.

A közel-keleti kisebbségek körülményeinek romlása nem az IÁ tevékenysége idején kezdődött, és bizonyítani kívánjuk, hogy a terrorszervezet kiűzése után is tapasztalhatunk visszaéléseket velük kapcsolatban. Feltevésünk szerint, ha a jövőben Irak nem-muszlim lakosságának érdekképviselője nem valósul meg hatékonyabban, és külső segítség sem érkezik, akkor a régió színes etnikai és vallási térképe elszürkülhet és *végérvényesen átrendeződhet*.

Ahogy említettük, a nem-muszlimok helyzetének romlása nem az elmúlt évtizedben kezdődött. Hosszú távú problémát okozott a régióban élő kisebbségek számára a különböző gyarmatosító hatalmak megjelenése, amely révén egyszer s mindenkorra megváltozott a többség-kisebbség között lassan másfél évezrede fennálló dinamika. Irakban az I. világháborút követően kibontakozó brit mandátum időszaka alatt nagy számban alkalmaztak nem-muszlimokat (főként keresztényeket és zsidókat) a közigazgatás minden szintjén, amivel sok esetben kiváltották a többségi társadalom ellenszenvét.² Ettől az időszaktól kezdve datálható az Irakban élő nem-muszlimok helyzetének modern kori hanyatlása. Azonban a XXI. században az IÁ terrorszervezet megjelenését követően életkörülményeik sokkal gyorsabban és intenzívebben romlottak, aminek velejárójaként folyamatos megaláztatásnak és erőszaknak vannak kitéve.

2 Salloum, 2013. 6–8. o.

Irak minden kétséget kizáróan sokszínű etno-vallási térképpel rendelkezik, amelyben a hangsúly leginkább a három nagy közösségi csoporton, a síita arabokon, a szunnita arabokon és a kurdokon van.³ Ezek a közösségek hatékony politikai képvisellel rendelkeznek, és különböző politikai elitiek révén küzdenek a hatalomért. A három fő etnoszekteriánus csoporton túl Irak számos etnikai, vallási és nyelvi csoportnak ad otthont. Ezek közül a tanulmány a teljesség igénye nélkül összesen hetet mutat be, amely csoportok a keresztények, a jazidik, a szábeus-mandeusok, a turkománok, a šabakok, a kaka'i-k és a baha'i-k. A kurd népcsoport bemutatását nem tartjuk indokoltnak a téma taglalásakor, mivel alkotmányban rögzített autonómiájuk és hadseregük révén kevésbé vannak kiszolgáltatva a különböző erőszakszervezetek tevékenységének. A tanulmányban prezentált közösségek és csoportok mind lélekszámban, mind múltjukat tekintve a legjelentősebb kisebbségi csoportjai voltak Mezopotámiának, majd Iraknak, és markáns kulturális sajátosságokkal rendelkeznek.

1. IRAK MINT MULTIKULTURÁLIS ORSZÁG

A közel-keleti vallási kisebbségekről folyó kutatásokban komoly kihívást jelent, hogy a vallási megkülönböztetés kategóriái, vagyis a különálló vallási identitások néha átfedésben vannak az etnikai identitással. Míg egyes vallási kisebbségeket etnikai csoportként is azonosítanak (például asszírok), másokat viszont nem (például szunnita muszlimok). Az etno-vallási csoportok mozaikja hosszú idő óta megszokott jelenség a Közel-Keleten, ezért nagyrészt dacol a vallási kisebbségek szigorú meghatározásával.

Ha fel akarjuk térképezni Irak etnikai összetételének kialakulását, akkor kulcsfontosságú az ország történetének ismerete.⁴ Mivel terjedelmi okoknál fogva nincs lehetőségünk ezt bemutatni, ezért egy rövid, kisebbségi szempontok alapján felépített vázlatot prezentálunk Mezopotámia, majd Irak múltjáról, amely során a kiindulópontot az iszlámnak mint vallásnak és civilizációnak a térségben való megjelenése adja. Nem szabad elfelejteni, hogy annak az országnak a határai, amelyet ma Iraknak nevezünk, mesterségesen lettek kialakítva a britek és a franciák által az I. világháborút követően. Ezt megelőzően Irak területe nagyjából megegyezett Mezopotámiáéval, amely elnevezés a folyók közötti földet jelenti, és a civilizáció bölcsőjének helyszíne. Mezopotámiát korábban több nagy birodalom igazgatta, ahol számtalan népcsoport volt megtalálható. Az etnikai diverzitás együtt járt a különböző hitrendszerek egymás mellett létezésével; ezek az iszlám térhódítása után sem tűntek el. A vallásokat tekintve a muszlimok megjelenésekor nagy számban voltak jelen többek között a kereszténységnek, a judaizmusnak, a zoroasztrizmusnak, a szábeusok-mandeusok hitének, a gnoszticizmusnak⁵ és a bálványimádásnak a követői, amely utóbbiakkal az iszlám kíméletlenül leszámolt, de az előbbieket is szigorú keretek közé szorította. Azonban ha jobban megvizsgáljuk az iszlámot megelőző birodalmakat, akkor kitűnik, hogy bizonyos vallási csoportok életére (például keresztények és zsidók) az új domináns vallás és civilizáció megjelenése inkább kedvezően hatott, mivel korábban esetükben nem volt mindig biztosított a szabad vallásgyakorlás, emellett rendkívül magas adókat vetettek ki közösségeikre.

3 Salloum, 2013. 7. o.

4 Az ország történelméről bővebben, lásd: Nissen – Heine, 2009; Hunt, 2005; Etheredge, 2011.

5 Az általános vélekedés szerint a gnoszticizmus egy keresztény alapokkal bíró, nem intézményesült szellemi irányzat.

1.1. A NEM-MUSZLIMOKHOZ VALÓ VISZONYULÁS IRÁK TÖRTÉNELMÉBEN

Mivel nincs lehetőség Irak teljes történelmének áttanulmányozására, ezért négy lényeges pont demonstrálására szorítkozunk. Az első, hogy Irak múltjában az iszlám hódítás a leg-erősebb befolyással bíró történelmi esemény, amely lassan másfél évezrede határozza meg a Folyamköz kulturális identitását. A muzulmán hódítók arabok voltak, akik az Arab-félszigetről származtak.⁶ Mezopotámia muszlimok általi meghódítása magával vonta az arabok tömeges betelepülését, akik elsősorban Arábia keleti részéről érkeztek. Az újonnan meghódított területeken élők az egész iszlám világban adót fizettek a kormánynak, de ahogy említettük, ezek az adók korántsem voltak olyan súlyosak számukra, mint amennyit ezt megelőzően Perzsia és Bizánc számára kellett fizetniük. A meghódított területek lakóit persze sok esetben másodrangú városlakóknak tekintették, és ez gyakran azok tömeges áttéréséhez vezetett.⁷

A második lényeges elem, hogy az iszlám a kezdetektől fogva elismerte a judaizmust, a kereszténységet, a zoroasztrizmust, a mandeusok vagy szábeusok (*aš-šabā'iyūn*) hitét, mint kinyilatkoztatott vallásokat, és ezekre úgy tekint, mint az ún. „könyves népekre” (*ahl al-kitāb*).⁸ Az *ahl al-kitāb* kifejezés a Koránban is megtalálható, viszont a *ḥadīṭ*-ok⁹ csak a keresztényeket és a zsidókat nevezték eképpen, és egyfajta bizalmatlansággal kezelték őket, hangsúlyozva vallási és társadalmi elkülönülésüket.¹⁰ A meghódított területeken élő nem-muszlimokat általában saját vallási vezetőik irányították, akik lehetnek rabbik, papok, vagy más vallási személyek. Az uralkodó és a kormányzók főként bevételi forrásként tekintettek az iszlámtól eltérő hitet vallókra, ezért az asszimiláció jellemzően még nem volt napirenden az iszlámnak e korai szakaszában.

A harmadik lényeges pont már a modern korhoz kapcsolódik, ugyanis az I. világháború után, a britek Irakban történő megjelenésével az iraki kisebbségek helyzete gyökeresen megváltozott. A közel-keleti zsidókat és keresztényeket korábban hátrányosabb bánásmódban részesítették *ḍimmiként* (védett kisebbségként), de az európai befolyás eredményeként társadalmi státuszuk átalakult, ennek pedig egyaránt voltak pozitív és negatív következményei. A korábbi, gyakran marginális pozíójuktól eltérően ekkor sok esetben társadalmi státuszukat illetően a muszlim lakosság fölé tudtak kerekedni. Mindez anyagi haszonnal is járt számukra, és mind politikai, mind gazdasági értelemben véve a közép-pontba kerültek.¹¹ Mindezekből nem nehéz kikövetkeztetni azt az ellenséges attitűdöt, amelyet ebben az időszakban velük szemben a többségi társadalom részéről tanúsítottak. Az iraki muszlim populáció az imperialista erőkkkel kezdte azonosítani az országban élő kisebbségeket, és ez időnként igencsak negatívan befolyásolta helyzetüket, valamint későbbi elidegenedésükhöz is jelentősen hozzájárult.

6 Czellár, 1980. 31. o.

7 Watt, 2000. 46. o.

8 Salem, 2014. 5-8. o.

9 *Ḥadīṭ*: Mohamed próféta valamely mondásának vagy cselekedetének elbeszélése. A *ḥadīṭ*-ok a Mohamed prófétáról lejegyzett mondások és tettek hatalmas gyűjteménye. Lásd: Hillenbrand, 2016, 318. o.

10 Az ún. „könyves népekről” a Koránban: „Bizony azok, akik hisznek, akik zsidók és keresztények és szábeusok, akik hisznek Allahban, az Utolsó Napban és helyesen cselekednek, megvan a fizetségük az Uruknál és [a Végső Napon] nem kell félniük és nem lesznek bánatosak.” Forrás: Korán 2:62, saját fordítás.

11 Meir-Glitzenstein, 2004, 1-3 o.

A negyedik és egyben utolsó lényeges elem¹² az IÁ terrorszervezet térnyerése, ami rendkívül súlyos csapást mért az Irakban élő nem-muszlimok életére, amely a mai napig kíséri őket, és az ott élő összes kisebbségnek komoly aggodalmi vannak a biztonságukat illetően. A szakértők szerint még hosszú időnek kell eltelnie egy konszolidált állapot eléréséhez.¹³

2. KISEBBSÉGI CSOPORTOK IRAKBAN

2.1. KERESZTÉNYEK

Az elmúlt évtizedek kisebbségeket hátrányosan érintő eseményei ellenére a mai modern Irakban jelentős keresztény populáció él.¹⁴ Az iraki kereszténység története egészen az apostolok koráig nyúlik vissza, ugyanis a hagyomány szerint az apostolok legelső térítő missziói a mai Irak területe felé vezettek.¹⁵ Ebből kifolyólag Mezopotámia, majd Irak keresztényeit a világ egyik legrégebb, folyamatosan létező keresztény közösségének tartják. Az iraki keresztények túlnyomó többsége őslakosnak tekinthető, akik az arámi nyelv egyik keleti dialektusát beszélnek. Nagyobb részük etnikailag magát asszírként határozza meg, továbbá azt állítják, hogy az ősi Asszíriából származnak, és követik a szír keresztény hagyományt. Sokféle elnevezéssel illetik őket, melyek többsége saját egyházi felekezetük megnevezéséhez köthető, például: káld (káldeus), szír, káldo-asszír, nesztoriánus, jakobita stb.¹⁶

Napjainkban az asszírok etnikai, nyelvi és vallási szempontból elkülönülő kisebbség a közel-keleti régióban, de csoportjuk korántsem egységes. Viszonylag sikeresen ellenálltak a hosszú távú iszlamizációnak és arabizációnak, és életben tartották nyelvüket, vallási és kulturális hagyományait, valamint a XIX. századtól kezdve egy részüknél megjelent a nemzeti összetartozás érzése is.

2.2. JAZIDIK

A jazidik egy etnikai-vallási közösség, képviselői az észak-iraki Ninive kormányzóságban élnek. Őseik szülőhazája Moszultól 150 km-re nyugatra, a Ninive-síkságon található, túlnyomórészt a Singār-hegy környékén, és a Singārhoz közeli városokban, valamint az aš-Šihān kerületben, Baḥzānī és Ba šīqa falvaiban Moszul mellett, illetve Dohukban, Iraki Kurdistanban. Vallásuk jellegzetes és erősen szinkretikus, amelyet a zoroasztrianizmus, az iszlám és

12 Itt közvetlen előzményként mindenképpen meg kell említenünk az amerikai vezetésű iraki intervenciókat, melyek az „imperializmus visszatéréseként” is értelmezhetők, eképpen pedig a kisebbségek helyzetében elméletben javulást, a kontrollálatlan viszonyok miatt a gyakorlatban azonban romlást (bizonytalanságot) okoztak. Az első beavatkozás (1991) következményeként az északi repüléstilalmi övezet létrejötté miatt több iraki kisebbségnek is lehetősége nyílt a központi hatalomtól való kisebb-nagyobb mértékű függetlenedés. A második beavatkozás következményeként (2003) viszont olyan vallási és etnikai feszültségekkel tarkított polgárháborús helyzet alakult ki, amelyben a „hagyományos” iraki kisebbségek mindennapi életében komoly törések keletkeztek.

13 Knell, 2017; Caruso, 2021.

14 A becslések az Irakban élő keresztények számát 200 000 és 300 000 fő közé teszik. Forrás: Reuters, 2021.

15 Filoni, 2017.

16 Donabed, 2015. 3–5. o.

a kereszténység hitelvei és gyakorlatai befolyásolnak. A jazidik főként elszegényedett földművelők és pásztorok, akik szigorú valláspolitikai hierarchiával rendelkeznek, és hajlamosak zártabb közösséget fenntartani, mint más Irakban élő etnikai vagy vallási csoportok. A vallásukba való betérés nem lehetséges, és a közösségen kívüli házasság is tilos. Egy részük etnikailag kurdnak vallja magát, míg mások úgy tekintenek magukra, mint akik sajátos, a többitől eltérő etnikai identitással rendelkeznek. A közösség a kurd kurmandzsi dialektusát beszéli, de liturgikus nyelvként az arabot használja.¹⁷ Az iraki alkotmány 2. §. /2/ bekezdése kifejezetten védi a jazidik hit- és gyakorlati szabadságát.¹⁸ A becslések szerint a jazidi közösség száma az Islám Állam kiűzése után 500 000 és 700 000 fő között mozog Irakban.¹⁹

2.3. SZÁBEUS-MANDEUSOK

A szábeus-mandeusok egy kelet-arámi dialektust beszélő csoportot alkotnak.²⁰ A „szábeus” szó az arámi „saba” igéből származik, amelynek „megkeresztelkedett” a jelentése az egyik délkeleti-arámi nyelvjárásban, amely vallásuk egy fontos és alapvető rituáléjára utal: a folyóvízbe való alámerülésre és a megkeresztelkedésre. A mandeus szó tudást jelentő attribútum; az arámi „yada – ada” igéből származik, aminek jelentése: „tudni”. Így a „szábeus-mandeus” a megkeresztelt embert jelenti, aki tud Istenről és az egyistenhitről.²¹

2017 novemberi (a legfrissebb rendelkezésre álló adat) becslések szerint Irakban kevesebb mint 5000 szábeus-mandeus él. A szábeus-mandeus csoport méretére vonatkozó becslések eltérőek, de saját vezetőik szerint 10 000-15 000 fős lélekszámú közösségük maradt Irakban, főként déli területeken, és kb. 750 és 1000 közötti a számuk Iraki Kurdisztánban és Bagdadban.²² A közösség elsősorban a déli mocsaras vidékeken vagy a két folyó vonzáskörzetében található, al-‘Amāra, Qal‘ as-Šālih, an-Nāširiyya, Sūq aš-Šuyūh és Qurna városokban, de Bagdadban is van egy kisebb közösségük.

2.4. TURKOMÁNOK

A turkománok Irak északi részén élnek egy tulajdonképpeni ívben, amely Tel ‘Afar (Moszultól nyugatra), Moszul, Erbil, Altūn Kūbrī, Kirkūk, Tūz Hūrmātū, Kifrī és Hanāqin körzeteken keresztül húzódik. Hosszú idő óta követelik közösségük hatékonyabb képviselését, és céljuk, hogy Irak „negyedik alkotóelemének” tekintsék őket (a síta arabok, a szunnita arabok és a kurdok mellett), ami gyakorlatilag a kisebbségi helyzetükből való kitörést jelentené számukra. Azonban a sikertelenség e tekintetben arra készítette őket, hogy elfogadják kisebbségi státuszukat mint eszközt, amelyen keresztül érvényesíthetik jogaikat.²³ Ők egy olyan közösség, akik ragaszkodnak török örökségükhöz és identitásukhoz. Az iraki turkománok javarészt az oszmán katonák, kereskedők és köztisztviselők leszármazottai, akik Anatóliából érkeztek Irakba az Oszmán Birodalom uralma alatt.²⁴ Az iraki türkmének genetikai és nyelvi

17 DFAT, 2020, 31. o.

18 Iraki Alkotmány, 2005. 4. o.

19 Minority Rights Group, 2017a.

20 Salloum, 2013. 79–80. o.

21 Salloum, 2013. 79–80. o.

22 DFAT, 2020, 30. o.

23 Salloum, 2013. 7. o.

24 Taylor, 2004. 31. o.

kapcsolatokat ápolnak a törökországi török néppel és a szíriai türkménekkal, de nem tartják magukat rokon nemzetnek a türkménisztáni és közép-ázsiai türkménekkal. Fontos tény viszont, hogy a XV. században a türkmének fennhatósága alatt állt Irak,²⁵ ezért nem kizárható, hogy egyes turkománok mégis a közép-ázsiai nép leszármazottai. Az iraki turkománok alkotják a harmadik legnagyobb etnikai csoportot Irakban az arabok és a kurdok után.²⁶

2.5. ŠABAKOK

A šabak egy Moszultól keletre élő, az általánosan elfogadott nézet szerint kurd népcsoport. Eredetük vitatott, egyes tudósok kurdként, mások viszont külön etnikumként határozzák meg őket. A legtöbb šabak viszont saját közösségére külön etnikai csoportként tekint, amely se nem arab, se nem kurd. Šabak nyelven beszélnek, amely főként a törökből, a perzsából, a kurdból és az arabból merít, és egy vallási közösségben élnek a Ninive-síkságon. A šabakok ősei a Šafawiyya rend követői voltak, amelyet a kurd misztikus Šafi ad-dīn Ardabīlī alapított a XIV. század elején. A šabak közösség körülbelül 70 százaléka magát sūtának, a fennmaradó rész szunnitának vallja, bár a šabak vallási gyakorlat tulajdonképpen ötvözi az iszlám, valamint a helyi hiedelmek elemeit is. Sem a szövetségi, sem a kurd alkotmány nem említi a šabakot külön etnikai csoportként, bár a választójogi törvény fenntart egy helyet a šabak közösség egy képviselőjének a Képviselői Tanácsban. Lélekszámuk körülbelül 250 000 fő.²⁷

2.6. A KAKA'I KÖZÖSSÉG

A Kaka'i közösség, vagy más néven Ahl-e Haqq vagy Yārsānī, főleg Kirkūktól délkeletre és a Ninive-síkságon él, Dāqūq és al-Ĥamdāniyya közelében, valamint vannak közösségeik Diyālā, Erbil és Sulaymāniyya városokban. Etnikai hovatartozásukat tekintve általában kurdnak tekintik őket, és a macho néven ismert nyelvjárást beszélnek, bár vannak arabul beszélő kaka'i közösségek is. Az USSD 2020 IRFP jelentése kimondta: „A kaka'i aktivisták szerint közösségüknek körülbelül 120-150 000 tagja van a Ninive-síkságon és a Kirkūktól délkeletre fekvő falvakban, valamint Diyāla-ban és Erbilben.”²⁸

Az alkotmány nem említi a kaka'i vallást, azonban 2015-ben a Kurdisztán Regionális Kormányza (Kurdistan Regional Government, rövidítve: KRG) Vallásügyi Minisztériuma először ismerte el azt, és a közösségnek mára fenntartott helye van a Ĥalabġa Tartományi Tanácsban. A kaka'i-k muszlimként szerepelnek az igazolványukon, amit a közösségükön belül állítólag sokan preferálnak, mivel ez megvédi őket a megkülönböztetéstől.²⁹

A ba'ġista rezsim arabizációs politikájának eredményeként sok kaka'i elhagyta lakóhelyét, és Sulaymāniyya-ba, Erbilbe vagy Dél-Irakba költözött. A Szaddám-kormány az iráni határ mentén elpusztította a kaka'i falvakat, hogy „biztonsági” zónát hozzon létre. A Kirkūkban élő kaka'i polgárok százait erőszakkal száműzték Iránba, ezzel egyben megfosztva őket állampolgárságuktól.³⁰

25 A türkmének fennhatósága a mai Irak területén 1402 és 1508 között tartott. Forrás: Jackson – Lockhart, 1986, 173. o.

26 Peyrouse, 2015, 62. o. Az iraki turkománok száma eléri a 3 millió főt Irakban. Forrás: Bassem, 2016.

27 Leezenberg, 1994, 5-6. o.; DFAT, 2020, 25. o.

28 IRFP, 2020.

29 DFAT, 2020, 32. o.

30 DFAT, 2020, 32-33. o.

2.7. BAHÁ'Í KÖZÖSSÉG

Az iraki bahá'í közösséget a monarchia idején, 1931-ben alapították, amikor is vallási csoportként ismerték el őket. A Ba'ı Párt felemelkedése azonban a csoport elleni fokozódó elnyomást hozta magával. 1970-ben elfogadták a 105. számú törvényt, amely betiltotta a bahá'í hitet, amit 1975-ben követett a Polgári Ügyek Igazgatósága által kiadott 358. számú rendelkezés, amely megtiltotta a bahá'í vallásként való rögzítését az anyakönyvi nyilvántartásban.³¹ Ebből kifolyólag, hacsak nem hallgatták el vallási meggyőződésüket és nem tagadták meg személyazonosságukat, akkor nem szerezhettek be személyazonosító okmányt, útlevelet, születési, halotti és házassági anyakönyvi kivonatot. Ebben az időszakban sok bahá'í vallású személyt bebörtönöztek és halálra ítélték. 2007-ben egy rövid időre hatályon kívül helyezték a törvényt, de nem sokkal ezután a 105-ös és a polgári ügyekről szóló törvényre hivatkozva újfent diszkriminatív bánásmóddal illetik a közösség tagjait.³²

3. AZ ISZLÁM ÁLLAM TERRORSZERVEZET MEGJELENÉSE³³

Az Iszlám Állam (IÁ) – más néven Iraki és Levantei Iszlám Állam vagy Iraki és Szíriai Iszlám Állam – egy szalafista-dzsihadista militáns terrorszervezet, amely elsősorban Szíriában és Irakban működött és működik a tanulmány lezárásakor is.³⁴ A csoport célja, hogy Irakban és Szíriában egy iszlám kalifátust hozzon létre, és a világ minden muszlimja fölött vallási fennhatóságot gyakoroljon. Az IÁ az iszlám hitrendszerének és az iszlám vallás erkölcsi és dogmatikai alapvetéseinek radikális, extrémista interpretációjáról, valamint az iszlám jog szélsőséges értelmezéséről és alkalmazásáról ismert, és ezen felfogás által legitimálják az általuk elkövetett erőszakos cselekedeteket, amelyekkel a nem-muszlimokat vagy éppen a muszlimokat sújtják.

Irak amerikai megszállása alatt a csoport az iraki felkelések fő komponensének számított. A nevük először JTJ volt (az eredeti arab elnevezéssel: Ğama'at at-Tawhıd wa'al-Ğihād), majd miután felesküdték az al-Kaidára, már az iraki al-Kaidaként (*Al-Qaeda in Iraq*, a továbbiakban rövidítve: AQI) határozták meg magukat. Az amerikai és iraki erők fokozott nyomásával szemben a csoport ereje és befolyása jelentősen lecsökkent. Ez a helyzet azonban 2011-ben megfordult, mivel az amerikai csapatok kivonulása Irakból hatalmi vákuumot hozott létre. Az AQI új szereplőként jelent meg, hogy kitöltse ezt az űrt, továbbá másik fontos fejlemény, hogy a szíriai polgárháború kitérése elegendő teret biztosított a csoportnak arra, hogy mind méretben, mind befolyásban fokozza kapacitásait. 2013-ban a csoport megváltoztatta a nevét

31 Minority Rights Group, 2017b.

32 Minority Rights Group, 2017b.

33 A szervezetről bővebben lásd: Filipec, 2020; Cockburn, 2014; Alexander – Alexander, 2015.

34 Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy az IÁ bár változó aktivitással, de a világ számos országában jelen van. Ide lehet sorolni Algériát, Egyiptomot, Líbiát (ahol a polgárháború kaotikus állapotait kihasználva a szíriaihoz és irakihoz hasonló államépítési kísérletbe kezdtek), Jement, Szaúd-Arábiát, Kelet-Ázsiát (kiváltképpen a Fülöp-szigeteket), Szomáliát és Nyugat-Afrikát (kiváltképpen Nigériát). Szintén érdemes a felsorolásban megemlíteni Iránt, Afganisztánt, Pakisztánt, a közép-ázsiai régiót, a Kongói Demokratikus Köztársaságot, Mozambikot, illetve az Egyesült Államok hatóságai feltételezik továbbá, hogy a szervezet további fejlődési lehetőségeket keres az afrikai kontinens számos további országában is. Forrás: Mapping Military Organizations. The Islamic State, 2021.

AQI-ról Iraki és Levantei Iszlám Államra (*Islamic State of Iraq and the Levant*, rövidítve: ISIL, vagy *Islamic State of Iraq and Syria*, rövidítve: ISIS). A csoport 2013 és 2014 folyamán nagyobb területeket foglalt el Szíriában és Irakban. Az ISIS lerövidítette a nevét Iszlám Államra, és 2014 júniusában bejelentette a kalifátus létrehozását Irakban és Szíriában.

Az IÁ számos támadást hajtott végre a 2014 és 2021 közötti időszakban, amelyek nemcsak a Közel-Keletre korlátozódtak, hanem áttejedtek Európára is.³⁵ Azonban nem csak az általuk elkövetett terrorcselekmények jelentették a legnagyobb veszélyt, mivel a fennhatóságuk alatt lévő területeken a különböző vallási kisebbségeket sokszor kegyetlen és barbár bánásmóddal illették. A nem-muszlimokkal védelmi adót fizettettek, betiltották a zenehallgatást, a dohányzást, a kisebb kihágásokat is gyakran kézlevágással torolták meg, és nyilvános kivégzéseket is tartottak.

3.1. AZ ISZLÁM ÁLLAM HATÁSA A KISEBBSÉGI CSOPORTOK ÉLETÉRE

Az IÁ célzott támadásokat hajtott végre a civilek és a polgári infrastruktúra ellen. Ez többek között tömeggyilkosságokat, kínzásokat, emberrablásokat, nemi és egyéb erőszakot, rabszolgatartást, gyermekek toborzását és felhasználását, kifosztást, rablást, valamint a polgári lakások és egyéb infrastruktúra szándékos megsemmisítését jelentette.³⁶

A csoport szándékosan olyan kisebbségi közösségeket vett célba, mint a keresztények, a jazidik, a šabakok vagy éppen a türkmének. Azonban nemcsak a vallási kisebbségekhez tartozókat, hanem azon síta és szunnita muszlimokat – különösen a köztisztviselőket, valamint a biztonsági és fegyveres erők tagjait – akik nem voltak hajlandók hűséget fogadni a terrorista csoportnak és „megtérti”, szisztematikusan célba vették és megölték. Az egyik leghírhedtebb iraki mészárlás során az IÁ harcosai Tikrit közelében, a Šalāh ad-Dīn tartományban található Speicher katonai táborban összesen 1700 síta kadétot fogtak el, majd öltek meg 2014 júniusában.³⁷

Amikor 2014-ben az IÁ megtámadta a zömében kisebbségek lakta településeket, a legmegdöbbentőbb hatást az okozta, hogy néhány szunnita arab is csatlakozott a szélsőségesekhez, és szembefordult szomszédaival. A jazidik különösen nagy károkat szenvedtek el, és egyes statisztikák szerint közösségükből még ugyanebben az évben 6418 embert elraboltak, és sokukat rabszolgaságba kényszerítették. A szélsőségesek 1060 négy és tíz év közötti gyermeket hurcoltak el, 68 jazidi szentélyt romboltak le, és a közösségek városainak és falvainak 85 százalékát pusztították el. A PLOS Medicine folyóirat által közzétett kutatás 3100-ra becsülte az ISIS által okozott jazidi halálesetek számát.³⁸

Az IÁ 2014-es felemelkedését követően a kaka’i közösség tagjai saját vallási identitásuk miatt a többi kisebbséghez hasonlóan egyértelmű célpontjává váltak a terrorista szervezetnek. Amikor az IÁ megkezdte előrenyomulását Irak északi részén, a legtöbb Moszultól

35 Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State, 2019.

36 Azon túlmenően, hogy az IÁ által elkövetett kegyetlenségek vallási-ideológiai célokat szolgáltak, az erőszakos lépések egyben gazdaságilag is fontosak az IÁ számára. Az IÁ bevételi vonatkozásában becslések szerint jelentős hányadot képeztek a kalifátus kiépítésekor a különböző bűnözői tevékenység – bankok kirablása, lopás, drogkereskedelem, helyi vállalkozások túladóztatása, védelmi pénzek beszerzése, műtárgyakkal történő kereskedés –, váltságdíj követelése emberrablásokkal, emberkereskedelem, prostitúció, stb. Forrás: Money Matters: Sources of ISIS’ Funding and How to Disrupt Them, 2015.

37 Salihy, 2019. 79-98. o.

38 Strasser, 2017;

keletre fekvő faluban élő kaka'i Erbībe menekült. Az IÁ ekkor állítólag olyan nyilatkozatokat tett közzé, amelyekben halállal fenyegette meg a kaka'i-kat, ha nem térnek át az iszlám hitre. Az IÁ több falut is birtokba vett, és a Ninive-síkság al-Ḥamdāniyya körzetében lévő kaka'i szentélyeket is elpusztította. Válaszul a kaka'i közösség megalakította saját fegyveres csoportosulását, és egy 600 fős kontingenst épített be a kurd pesmergába.³⁹

Az IÁ észak-iraki fennhatóságának idején a kisebbségekhez tartozó iraki nők általában fokozottan ki voltak téve a nemi indíttatású erőszaknak, beleértve a női nemi szervek megcsonkítását, a családon belüli erőszakot, a szexuális zaklatást, a becsület nevében elkövetett gyilkosságokat, a kényszer- és korai házasságot, valamint az embercsempészetet.

3.2. SZEXUÁLIS ERŐSZAK ÉS RABSZOLGASÁG

Az IÁ által elrabolt nők a kényszerszermunkától a fizikai bántalmazásig, nemi erőszakig, kínzásig, kényszerházasságig és szexuális rabszolgaságig terjedő bántalmazásokról számoltak be. A nőket szexuális jutalomként kínálták fel, vagy épp ajándék gyanánt szolgáltak az IÁ harcosai számára. A terroristák cserélgették őket, nemi erőszak céljából házasodtak, vagy házasság nélkül is megerőszkolták őket.⁴⁰

Míg eddig a nemzetközi figyelem túlnyomórészt a jazidi nők és lányok ellen elkövetett bűncselekményekre irányult, további szexuális erőszakra szóló jelentések jelentek meg, amelyek kiterjedtek az észak-iraki keresztény és síta nőkre és lányokra, valamint szunnita nőkre, akik elmenekültek az erőszak elől al-Anbār kormányzóságból.⁴¹ Az IÁ által Tikrīt városából elrabolt síta türkmének a jelentések szerint szintén szexuális erőszaknak voltak kitéve, mielőtt brutálisan megölték volna őket.⁴²

Miután átvette az irányítást a városok és falvak felett, az IÁ súlyos büntetéseket rótt ki a polgári lakosságra. Például Tikrītben a terrorszervezet harcosai több száz embert öltek meg, akiket azzal vádoltak meg, hogy együttműködtek a rendőrséggel vagy az Iraki Biztonsági Erők tagjaival, esetleg támogatták őket, vagy azok hozzátartozói voltak. Az általuk gyanúsított civilek ingatlanait lefoglalták vagy megsemmisítették. Általában a tömeges kivégzések fő ürügye az IÁ tagjai elleni összeesküvés, vagy felkelési kísérlet volt.⁴³

4. IRAK AZ ISZLÁM ÁLLAM KIŰZÉSE UTÁN

Bár az IÁ Szíriában és Irakban komoly veszteségeket szenvedett el az elmúlt években, ez mégsem jelenti azt, hogy a dzsihadista csoportok elleni harc befejeződött volna. A szervezethez tartozó csoportok, Afganisztántól egészen Nigériáig, továbbra is hatalmat gyakorolnak, területeket irányítanak és pusztító támadásokat indítanak. Az al-Kaida regionális szövetségei merényleteket követnek el Szomáliában és Kenyában, és képesek a Száhel-övezetben és Északkelet-Afrikában teljes régiók destabilizálására. Bár Európában csökkent a nagyszabású terrortámadások gyakorisága, más országokban rendszeresek a „kisebb” esetek.

39 Pesmerga: Irak Kurdisztán régiójának katonai ereje, akik a kurdisztáni régió biztonságáért felelnek.

40 HRW, 2016.

41 Georgy, 2017.

42 Hamsíci, 2017.

43 Zucchini, 2017.

A terrorcselekmények száma gyorsan nő Afrikában, és még mindig elfogadhatatlanul magas a Közel-Keleten.⁴⁴ Ez a körülmény folyamatosan félelmet generál, de nem csak ez okozza az egyetlen problémát az iraki kisebbségek életében. Ugyancsak demoralizálóan hat közösségeikre az elvándorlás kérdése, amihez hozzájárul a leromlott infrastruktúra, továbbá gondot okoz az is, hogy a biztonsági helyzet korántsem kielégítő a visszafoglalt területeken. Ez utóbbihoz döntően hozzájárul a fegyveres milíciák okozta fenyegetettség is.

A helyzetet tovább rontja, hogy a mindenkori iraki kormány sem lép fel hatékonyan a kisebbségi csoportok szétforgácsolódása ügyében. 2019 májusában az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága (*United Nations High Commissioner for Refugees*, rövidítve: UNHCR) jelentést tett közzé „Nemzetközi védelmi szempontok az Iraki Köztársaságból menekülő emberekkel kapcsolatban” címmel.⁴⁵ A jelentés különböző forrásokra hivatkozva kimondta: *„Míg az iraki hatóságok a jelentések szerint általában tiszteletben tartják a vallásszabadságot, a kisebbségek – amelyek közül sok nem rendelkezik erős politikai vagy törzsi hálózattal – a konfliktusok, valamint a politikai és vallási üldöztetések miatt időnként kitelepítési hullámokkal szembesülnek. Ezenkívül a kisebbségi csoportok jogi, politikai és gazdasági marginalizálódásáról számolnak be. A bahá'í hit gyakorlása továbbra is tilos. A kisebbségi közösségek bizonyos területeken gyakori inzultálásról és szexuális zaklatásról tudósítottak. Továbbá az Iraki Kurdistan régióban a kisebbségi csoportok tagjaival szembeni diszkriminációról és politikai szabadságuk elnyomásáról adtak hírt, amelyek szintén a hatóságokhoz köthetők. Egyes esetekben a kisebbségi jogvédő csoportok és aktivisták állami és nem állami szereplők fenyegetéseiről és politikai indítatású korlátozásáról számoltak be. A jelentések szerint a korábban az Iszlám Állam terrorszervezet birtokában lévő területeken és azok közelében támadásokat hajtanak végre kisebbségi csoportok tagjai ellen... a támadásokat a jelentések szerint az IÁ vállalta magára, vagy nekik tulajdonították azokat... Az évek során jelentések érkeztek olyan esetekről, amikor a kormányhoz kötődő csoportok, bűnözői és fegyveres csoportok szektariánus vagy egyéb indítatásból gyilkosságokat és emberrablásokat hajtottak végre vallási kisebbségek tagjai ellen, beleértve a keresztényeket és a szábeus-mandeusokat.”*⁴⁶

4.1. AZ IRAKI KISEBBSÉGEK ELVÁNDORLÁSA

Az IÁ fennhatósága előtti időszakban, az iraki kisebbségek elvándorlása mögött számos ok állt. Egyéni szinten a kivándorlást ösztönző motívumok között szerepelt többek között a nyugati munkalehetőségek ígérete, a házasságkötés és a családalapítás vágya egy stabilabb közegben, valamint a nemzetközileg elismert felsőoktatási intézményekben való továbbtanulás. Ekkor is megfigyelhető volt a stabilitás hiánya miatt kialakult elégedetlenség a nem muszlim lakosság körében, de az IÁ megjelenése majd kiűzése után ez a motívum sokkalta hangsúlyosabbá vált köreikben.

Társadalmi szinten a kisebbségi lét Irakban a kiszolgáltatottság érzését kelti, és sokuk egyértelműen másodrendű állampolgárnak érzi magát. Ez nem feltétlenül jelenti az iraki muszlim többség rossz bánásmódját velük szemben, hanem sokkal inkább rendszerszinten érződik a probléma. Még ha a lelkiismereti szabadság garantált is, azt a törvények és bizonyos gyakorlatok korlátozzák. Emiatt a kisebbségek gyakorta elidegenedettségre panaszkodnak, és azt érzik, hogy gyermekeiknek nincs jövője hazájukban. Más gyakorlatok

44 Dezső, 2021. 7-9. o.

45 A dokumentum eredeti címe: International Protection Considerations with Regard to People Fleeing the Republic of Iraq.

46 UNHCR, 2019.

– beleértve a diszkriminációt és a vezető pozíciókhoz való hozzáférési jog hiányát, különösen a biztonsági, katonai és kormányzati intézményekben – rávilágítanak a kisebbségek gyenge befolyására az iraki társadalomban, és ez további motivációt szolgáltat számukra az ország elhagyására.

4.2. PROBLÉMÁK A VISSZATÉRÉSEL KAPCSOLATBAN

Annak ellenére, hogy a közelmúltban visszafoglalták az iraki területeket az IÁ erőitől, a kisebbségi lakosság száma – amely közösségek már amúgy is aránytalanul ki vannak téve az emberi jogok megsértésének – tovább csökken.

Az IÁ-tól visszafoglalt területekre való visszatérés nagyon lassú, aminek elsődleges okai, hogy hiányzik a megfelelő biztonsági és újjáépítési segítség, valamint a visszafoglalt területeken a politikai és katonai hatóságok miatt akadályok gördülnek eléjük.

Ezek az akadályok a következők:⁴⁷

1. A nemzetközi újjáépítési és stabilizációs erőfeszítéseket hátráltatják a körülményes szerződés-kötési folyamatok, amelyek késéseket és nehézségeket okoznak az újjáépítés menetében, valamint a nem hatékony és nehézkesen működő iraki kormányzati partnerek problémákat okoznak azzal, hogy időnként eltérő programokat követnek. Az elégtelen forrásokkal együtt ez olyan helyzetet eredményez, hogy civilek milliói még mindig alig, vagy egyáltalán nem jutnak megfelelő menedékhez, higiéniai feltételekhez vagy olyan alapvető szolgáltatásokhoz, mint például az oktatás.

2. Az iraki kormánynak, a kurd hatóságoknak és a nemzetközi közösségnek mindeddig nem sikerült megállapodásra jutniuk a konfliktus elszámoltathatóságáról, a békeateremtésről és a rendfenntartásról. Ez részben azért is alakult ki, mert nem akarták megzavarni az IÁ ellen harcoló csoportok törékeny koalícióját, ami bizonytalansághoz vezetett volna a konfliktusok következtében az otthonaikat elhagyni kényszerülő milliók visszatérési kilátásaiban és az IÁ utáni stabil politikai rendezés ügyében, nem beszélve arról, hogy továbbra is akadályozza az újjáépítési erőfeszítéseket.

Annak ellenére, hogy az IÁ terrorszervezet erői a közelmúltig számos területről visszaszorultak, valamint, hogy a 2020 májusától hivatalban lévő iraki miniszterelnök, Muštafā al-Kazemī is többször kinyilvánította annak fontosságát, hogy a kisebbségekkel szembeni visszaélések soha többé ne ismétlődjenek meg, Irak kisebbségi lakosságának jövője korántsem biztos.⁴⁸ A földterületek megszerzéséért folyó verseny, a különböző fegyveres milíciák elszaporodása és a konfliktusban részt vevő felek által elkövetett súlyos emberi jogi visszaélések közepette minden jel arra utal, hogy az IÁ legyőzése után az iraki kisebbségek további üldöztetésére és diszkriminációjára lehet számítani. A kisebbségi csoportoknak egyrészt meg kell küzdeniük az iraki kormánnyal, amely még nem vonja be őket a konfliktus utáni tervezésbe, másrészt a kurdisztáni regionális kormányzattal is, amely nyíltan kijelenti, hogy az egykori iraki kisebbségek otthonaként szolgáló földek a kurdokat illetik meg. Emellett tovább nehezíti helyzetüket, hogy a nemzetközi közösségek is gyakorta közömbösebbek a sorsuk iránt.

Tekintettel a kisebbségeket fenyegető egzisztenciális veszélyre, az Irakból való kivándorlás folyamatos ütemben zajlik közösségeik körében. Az iraki vezetők becslése szerint az

47 ILHR, MRG, NPWJ & UNPO, 2017. 3–4. o.

48 Alí Jawad, 2021.

otthonukat az utóbbi 10 évben elvesztők száma hozzávetőleg 4 millió személy, beleértve a nem regisztrált országon belüli menekülteket is, ami Irak becslött lakosságának több mint 10 százalékát teszi ki.⁴⁹

Hogy a problémát kezelni lehessen, világos célokat kell megfogalmazni, amelyek tükrözik az iraki társadalom szélesebb rétegeinek, beleértve a kisebbségeknek az érdekeit is. Széles körű konzultáció indítása valószínűleg a leghatékonyabb kezdeti eszköz lenne a közösségek közötti ellenségeskedés tartós örökségének elkerülésére a konfliktusok által érintett területeken. Egyes kisebbségek az autonómia különféle formáit szorgalmazzák, kezdve az ellenőrzésük alatt álló új, kisebb kormányzóságok létrehozásától, a 2005-ös iraki alkotmányban foglalt helyi közigazgatási rendelkezések végrehajtásán át, egészen az önálló autonóm zónák létrehozásáig.⁵⁰

KONKLÚZIÓ

A Közel-Kelet etnikai értelemben véve meglehetősen heterogén régió. Magában foglal számos etnikai, nemzeti, vallási, nyelvi vagy etno-vallási csoportot. A többség és kisebbség viszonya a régióban zajló különféle konfliktusok fő forrása. Úgy tűnik, hogy a poszt-oszmán államok többségében még nem alakult ki olyan egységes nemzeti identitás, amely képes lenne integrálni többnemzetiségű társadalmait. A Közel-Keleten élő kisebbségek témája erősen politizált és ellentmondásos, mert a különféle arab államok a kisebbségekkel való bánásmódot belső ügyüknek tekintik, nem ismerik el a megkülönböztetést, vagy éppen tagadják bármilyen típusú kisebbség létét a területükön. A közel-keleti államok ezen hozzáállása abból is származhat, hogy a kisebbségek kérdésével vissza lehet élni, és bármikor hivatkozási alapja lehet a nyugati országok intervenciók politikájának.

A tanulmányban bemutatottak az Irakban élő különböző etnikai és vallási kisebbségi csoportokat, és elemzés alá vontuk helyzetüket az Iszlám Államnak nevezett terrorszervezet működése alatt, és az azt követő időszakban. Nyilvánvaló, hogy az IÁ tértnyerésekor e közösségek helyzete szignifikánsan leromlott, de az is egyértelmű, hogy ezen a téren a militáns csoport kiűzését követően sem feltétlenül számolhatunk be javulásról, már ami a kisebbségek érdekérvényesítési képességét és fizikai biztonságát illeti. Ez utóbbira főként az IÁ kiűzésében részt vett fegyveres milíciák megjelenése van rendkívül negatív hatással. A szakértők és jogvédők többsége szerint, amíg a nem-muszlimok érdekei nem lesznek megfelelően képviseltetve helyi szinten és a törvényhozásban, addig helyzetükben érdemi változás aligha fog bekövetkezni. A konfliktusok fellángolásakor általában Irakot sok állampolgára hagyja el, de a rossz közbiztonsági helyzet és a terrorszervezetek fenyegetése okán nemcsak az országhatárokon átívelő, de az országon belüli emigráció is komoly problémákat okoz. Ugyancsak vészjóslóan hat a kisebbségekre, hogy a saját településeikről elmenekült közösségeik csak nagyon lassan, vagy egyáltalán nem költöznek vissza szülőföldjükre, ami a tradicionális iraki települések arculatának megváltozását idézi elő, és annak a veszélye is fennáll, hogy több ezer éve ott élő csoportok tűnnek el a történelem süllyesztőjében.

49 ILHR, MRG, NPWJ & UNPO, 2017, 4. o.

50 Salloum, 2017.

ÚTMUTATÓ AZ ARAB SZAVAK ÁTÍRÁSÁHOZ

A tanulmányban az arab szavak és nevek esetében a tudományos átírást követtük. Ez alól kivételt képeznek azok a szavak, amelyek meghonosodtak a magyar nyelvben (mint pl. Bagdad, muszlim, Moszul, Irak, al-Kaida stb.)

A többségében kurdok lakta települések neveinél is az arab kiejtési szabályokat vettük figyelembe.

Az arab szavakat a következő egyszerű kiejtési szabályok figyelembevételével lehet magyaros átírássá alakítani:

Arab -> ā – á <- Magyar

ī – í

ū – ú

‘ – elhagyható

ṭ / s / ṣ – **sz**

ḡ – **dzs**

ḥ / ḫ / h – **h**

ḏ / z / ḏ – **z**

š – **s**

t / ṭ – **t**

ġ – **g**

q / k – **k**

w – **v**

y – **j**

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alexander, Yonah – Alexander, Dean (2015). *The Islamic State*. Lanham: Lexington Books.
- Ali Jawad (2021). Al-Kāzēmī: M'asāt al-Iyzīdiyyīn yağīb an lā tatakarrar. [Al-Kāzēmī: Nem szabad megismétlődnie a jezidik tragédiájának]. Letöltés helye: <https://tinyurl.com/3f8y33ep> (Letöltve: 2021. 11. 27.)
- Bassem, Wāssim (2016). Iraq's Turkmens call for independent province. *Al-Monitor*. Letöltés helye: <https://www.al-monitor.com/originals/2016/10/turkmens-iraq-mosul-tal-afar.html>
- Caruso, a. (2021). Iraq's Yazidis: Among the World's Most Threatened Minorities. *The International Spectator*. Letöltés helye: <https://www.iai.it/en/publicazioni/iraqs-yazidis-among-worlds-most-threatened-minorities> (Letöltve: 2021. 11. 20.)
- Cockburn, Patrick (2014). *The Rise of Islamic State*. London: Verso.
- Czellár, Katalin (1980). *Irak*. Budapest: Panoráma
- Dezső, Tamás (2021). Preface. In Marsai, Viktor (szerk.). *Terrorism 3.0. Current Security Challenges and Prospects*. Budapest: Századvég Foundation.
- DFAT (2020). *Country Information Report Iraq*, Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade. Letöltés helye: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-iraq.pdf>
- Donabed, S. G. (2015). *Reforging a Forgotten History. Iraq and the Assyrians in the Twentieth Century*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Etheredge, L. S. (2011). *Iraq*. Edinburgh: Britannica Educational Publishing.
- Filipec, Ondrej (2020). *The Islamic State. From Terrorism to Totalitarian Insurgency*. Delhi, India: Routledge India.
- Filoni, Fernando Cardinal (2017). *The Church in Iraq*. (ford. Condon, Edward) Washington, D.C.: The Catholic University of America Press.
- Georgy, Michael (2017). Captive Islamic State militant says mass rapes were 'normal'. *Reuters*. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-mosul-prisoners-idUSKBN15W1N0> (Letöltve: 2021. 11. 20.)
- Hamsici, Mahmut (2017). Iraqi Turkmen woman recalls horrors of IS captivity. *BBC NEWS*. Letöltés helye: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41594012> (Letöltve: 2021. 11. 25.)
- Hillenbrand, Carole (2016). *Az Iszlám. Új történeti bevezetés*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- HRW (2016). *Iraq: Women Suffer Under ISIS*, Human Rights Watch. Letöltés helye: <https://www.hrw.org/news/2016/04/05/iraq-women-suffer-under-isis> (Letöltve: 2021. 11. 22.)
- Hunt, C. (2005). *The History of Iraq*. Westport: Greenwood Press.
- ILHR, MRG, NPWJ & UNPO. (2017). *Crossroads: The future of Iraq's minorities after ISIS*. Report. Konrad Adenauer Stiftung. Letöltés helye: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2017/06/MRG_Rep_Iraq_ENG_May17_FINAL2.pdf
- Iraki Alkotmány (2005). Letöltés helye: https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en (Letöltve: 2022. 02. 23.)
- IRFP (2020). *2020 Report on International Religious Freedom: Iraq*. U.S. Department of State. *International Religious Freedom Report*. Letöltés helye: <https://www.state.gov/reports/2020-report-on-international-religious-freedom/iraq/>
- Jackson, P. – Lockhart, L. (1986). *The Cambridge History of Iran. Volume 6*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knell, Y. (2017). Iraq's minorities fear for their future. *BBC NEWS*. Letöltés helye: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41277880> (Letöltve: 2021. 11. 21.)
- Leezenberg, Michiel (1994). *The Shabak and the Kakais: Dynamics of Ethnicity in Iraqi Kurdistan*. ILLC Research Report and Technical Notes Series. University of Amsterdam. <https://eprints.illc.uva.nl/id/eprint/630/1/X-1994-07.text.pdf>
- Leezenberg, Michiel (1994). *The Shabak and the Kakais: Dynamics of Ethnicity in Iraqi Kurdistan*. Institute for Logic, Language and Computation. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Mapping Military Organizations. *The Islamic Thate* (2021). Stanford University. Letöltés helye: <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/islamic-state>

- Meir-Glitzenstein, E. (2004.) *Zionism in an Arab Country. Jews in Iraq in the 1940s*. London and New York: Routledge.
- Minority Rights Group (2017a). Iraq. Yezidis, Minority Rights Group International. World Directory of Minorities and Indigenous Peoples. Letöltés helye: <https://minorityrights.org/minorities/yezidis/>
- Minority Rights Group (2017b). Bahá'í. Minority Rights Group International. World Directory of Minorities and Indigenous Peoples. Letöltés helye: <https://minorityrights.org/minorities/bahai/>
- Minority Rights Group (2017c). The Future of Iraq's Minorities after ISIS. Minority Rights Group International. World Directory of Minorities and Indigenous Peoples. Letöltés helye: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d69ea2cc-d8b5-a321-3b27-224c92e086f0&groupId=252038
- Money Matters: Sources of ISIS' Funding and How to Disrupt Them (2015). Center for Geopolitics & Security in Realism Studies. Letöltés helye: <http://cgsrs.org/publications/27>
- Nissen, Hans J. – Heine, Peter (2009). *From Mesopotamia to Iraq. A Concise History*. Chicago and London: Chicago University Press.
- Reuters Staff (2021). Factbox: Iraq's Christian denominations. Reuters. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-pope-iraq-christians-sects-factbox-idUSKCN2AT1UJZ> (Letöltve: 2021. 11. 28.)
- Salihi, R. (2019). Terror and Torment: The Civilian Journey to Escape Iraq's War Against the "Islamic State". In: Eriksson, J. & Khaleel, A. (eds.): *Iraq After ISIS. The Challenges of Post-War Recovery*. London: Palgrave Pivot. DOI azonosító: https://doi.org/10.1007/978-3-030-00955-7_6
- Salem, Omer (2014). *Al-Buniya ad-Dīniyya 'inda Ahli-l Kitābi Kamā Ḍakarāhā al-Qur'ān al-Karīm*. [A könyves népek vallási felépítése, ahogy a Szent Korán is említi]. Kairó: Al-Azhar Egyetem. Letöltés helye: <https://tinyurl.com/835wky7b> (Letöltve: 2021. 11. 15.)
- Salloum, Saad (2013). *Minorities in Iraq. Memory, Identity and Challenges*. Baghdad: Masarat.
- Salloum, Saad (2017). Iraqi minorities move forward with autonomy plan. *Al-Monitor*. Letöltés helye: <https://www.al-monitor.com/originals/2017/03/rafedin-minorities-iraq-nineveh-plain-autonomy.html> (Letöltve: 2021. 11. 27.)
- Strasser, F. (2017). How Iraq's Minorities Can Secure a Future After ISIS. United States Institute of Peace. Letöltés helye: <https://www.usip.org/publications/2017/08/how-iraqs-minorities-can-secure-future-after-isis> (Letöltve: 2021. 11. 19.)
- Taylor, S. (2004.) *Among the Others: Encounters with the Forgotten Turkmen of Iraq*. Ottawa, Ontario: Esprit de Corps Books.
- Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State (2019). Wilson Center. Letöltés helye: <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-the-rise-spread-and-fall-the-islamic-state>
- UNHCR (2019). International Protection Considerations with Regard to People Fleeing the Republic of Iraq. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). Letöltés helye: <https://www.refworld.org/docid/5cc9b20c4.html>
- Zucchino, David (2017). Iraqi Region Is Evicting Families of ISIS Members. *The New York Times*. Letöltés helye: <https://www.nytimes.com/2017/01/29/world/middleeast/iraq-tikrit-isis.html> (Letöltve: 2021. 11. 24.)